

І. В. Голубовська – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Дивовижний світ "дитячої поезії" Миколи Вінграновського

Становлення риторичної особистості сучасного вчителя початкової школи не можливе без поглибленого опрацювання текстів дитячої літератури. Правильна робота над цими текстами допоможе студентам донести до їх майбутніх учнів не лише зміст, а й мистецьку самобутність художніх творів; також сприятиме розвитку й удосконаленню навичок виразного читання. У даній статті представлена спроба аналізу поезій Миколи Вінграновського, які вивчаються на заняттях із курсу "Дитяча література" в навчально-науковому інституті педагогіки ЖДУ імені Івана Франка.

Микола Степанович Вінграновський увійшов в історію української культури як видатний поет, прозаїк, кінорежисер, сценарист. Перу літератора належить і чимало яскравих творів, адресованих найменшим читачам. Це повісті "Первінка", "Сіроманець", поетичні збірки "Андрійко-Говорійко", "Мак", "Літній ранок", "Ластівка біля вікна" тощо.

Поза всяким сумнівом, поезія для найменших розкрила нові яскраві грані таланту визначного лірика. Відомий літературознавець Іван Дзюба справедливо визнає "дитячі" вірші письменника принципово новаторськими тим, що співмірні з дитячою уявою, з поетичністю дитячої душі. Ці твори "проливають нове світло на природу всієї поезії Вінграновського як такої, в якій живе дарована людям у дитинстві безпосередність сприйняття світу, парадоксальність фантазії і душевна чистота" [2].

Микола Вінграновський уміє передати почуття маленької людини, її інтереси, проблеми, турботи. У своїх віршах він захоплюється поетичністю дитячого світосприйняття, щиросердечністю, свіжістю і гостротою вражень.

Чинною програмою з літературного читання передбачено вивчення доробку Миколи Вінграновського в 3 класі початкової школи [4]. Творчість письменника представлена в читанках Олександри Савченко [Див. 8] та Віри Науменко [Див. 6; 7], тому наша стаття насамперед зорієнтована на матеріал цих підручників.

Олександра Савченко пропонує другокласникам прочитати вірш Миколи Вінграновського **"Сама собою річка ця тече"** [8, с. 94]. У центрі поезії – персоніфікована річечка, така крихітна, що дотепер не отримала імені. Доречно застосовуючи виразне порівняння-літоту (*"вузенька, як долоня"*), автор підкреслює нерозривну єдність цієї невеличкої річки й маленького оповідача, котрий у своїй уяві наділяє "подружку" людськими рисами.

Так, наївний герой упевнений: *"наша хата пахне їй борщем"* [8, с. 94]. Суто побутова, кулінарна деталь зовсім не дисонує з поетичним піднесенням, а, навпаки, відтворює атмосферу родинного затишку. Урешті-решт цей штрих свідчить і про дотримання національних традицій – без ароматного борщу годі уявити життя будь-якої української сім'ї.

Власне, весь вірш – це зворушливий монолог дитини, чиє життя нерозривно пов'язане з природою. Дивовижна подруга супроводжує свого товариша і вдень, і вночі: *"Її й тоді я бачу, коли сплю"* [8, с. 94]. Зменшено-пестливі слова *маленька, річечка, вузенька, тихенька, доня, донечка, хмарини*, з одного боку, додають віршеві особливої ніжності, тендітності; з іншого, – вводять читачів у цілком інший, дитячий, світ, в якому абсолютно інакший ракурс сприймання. Між дорослим і малям відстань не тільки в часі, а й у просторі: дитина менша від старших людей не лише за віком, а й за розміром. Виходячи з цього, головна героїня поезії – не річка, а звичайнісінький струмок. Але так вважають неромантичні дорослі. Для оповідача ж, достеменно, річка – *"Дніпра тихенька синя доня"* [8, с. 94].

Звернімо увагу й на таку особливість тексту: слова зі зменшено-пестливими суфіксами автор вживає тоді, коли йдеться про річку й маленького оповідача. Водночас М. Вінграновський показує, що цей мікросвіт існує в

неозорому Всесвіті, й тому вдається до гіперболізації: *"Цвіте над нею небо здоровенно"* [8, с. 94].

Інна Береза вважає, що "зрослий в атмосфері любові, щирих почуттів М. Вінграновський, у своїх дитячих творах акцентував самодостатність дитячої особистості. Його звернення до проявів тілесності дітей є складовою гармонійного світу, почасти досить ідеалізованого" [1].

Геніальні в своїй дитячій ширості й безпосередності рядки *"Я річечку оцю в городі в нас під кленом Як тата й маму і як мед люблю"* [8, с. 94] додають творіві особливої душевності й тепла. Ясна річ, що з точки зору здорового глузду це речення не має права на існування. Слова *батьки, річка й мед* аж ніяк не можуть складати однорідний ряд: у першому випадку йдеться про найрідніших людей, у другому – про невелику водойму, у третьому – про солодощі. Та дитині не цікава "доросла" логіка. Ще не навчившись розрізнявати тонкощі й нюанси людських почуттів, малеча щиро радіє безмежному світові й самому життю. Наталя Лівіцька вважає, що в дитячих збірках М. Вінграновського більшість поезій марковані таким чуттєвим вітаїзмом, який, головню, передається через гармонійний зв'язок дитини і природи [3].

Поезія **"Ластівка біля вікна"** пройнята дещо іншим настроєм. Ця маленька тендітна пташка виступає справжньою берегинею української оселі: *"Ластівко біля вікна, Ластівко нашої хати"* [5, с. 269]. Маленький оповідач журиться через наближення осені, адже з настанням холодів ластівка їх залишить. Простодушний герой ладен прихистити пташину родину у власній домівці:

Ластівко, літа кінець,

Діток твоїх би до хати,

Я научу їх писати:

Небо, Дніпро, Горобець... [5, с. 269].

Викликає добру посмішку наївне бажання школярика навчити пташенят грамоти. Але навіть дитина розуміє: без свободи й батьківщини життя не має жодного сенсу.

Ластівко, де не літайсь –

Мало налітатись вволю:

Ще народись та удайсь

В небо, Вітчизну і волю [5, с. 269].

Додатковим засобом створення тремкого настрою є прийом алітерації. Поет використовує акустичні властивості плавного [л]. Як відомо, цей звук справляє враження лагідності, гармонійності. Назва ніжної пташки *ластівка* починається саме з [л]. Невипадково це слово в невеликому вірші повторюється шість разів. Крім того, у творі використовуються й паронімічні слова *літо*, *літати*, *налітатись*, *воля*, *вволю*. Раптовий різкий звук [р] в передостанніх рядках "*Горечко рідне моє*" передає емоційне збентеження головного героя, якому так боляче прощатись із "*ластівкою нашої хати*".

Підручник Віри Науменко для 3 класу знайомить школярів із такими поезіями Миколи Вінграновського: "Лазить сонечко в травах...", "Грім", "Приспало просо просеня..." У вірші "**Лазить сонечко в травах...**" читачів захоплює метушіння всім знайомих комашок, які поводяться, немов діти: метелики грають у піжмурки, сонечко лазить у травах, а коники скачуть наввипередки. І над усім цим динамічним світом височіє статична поважна пташка:

Лиш одна біля чапля

з малиновим волом

У зеленій воді

на сріблястій нозі стоїть [6, с. 125].

Майстерне застосування засобів словесного живопису (чапля – *біла*, воло – *малинове*, вода – *зелена*, чаплина нога – *срібляста*) допомагає авторові створити на диво виразну картину.

Головним героєм поезії "**Грім**" виступає персоніфіковане природне явище. Якщо вірш "Лазить сонечко в травах..." малює в уяві маленьких читачів яскраві зорові картини, то аналізована поезія сповнена слухових образів. Описуючи початок негоди, автор послуговується енергійним, блискавичним звуком [p]:

Була **гро**за, і **грі**м **грі**мів,
Він так любив **грі**міти,
Що аж **тре**мтів, що аж **гор**ів
На **тра**ви і на квіти
Грім був у **хма**рі, і **згор**и
Він бачив, хто що хоче
Налив **гро**зою **грі**м **яри**,
Умив **озера**м очі [6, с. 127].

Наступні ж, контрастні з попередніми, рядки сповнені ніжності. Закінчилась гроза, і світ потребує гармонії. У творі це виражено за допомогою алітерації (плавний, лагідний [л]) та паронимазії (*щасливий, зі сливи слив*):

А потім **хмару** опустив
На сад наш на **щасливий**
І **натрусив** зі **сливи слив**
Щоб легше було **сливі** [6, с. 127].

Як бачимо, дитяча поезія Миколи Вінграновського на диво розмаїта, пишнobarвна, притягальна у своїй чарівній неповторності. Письменник привчає дітей уважно вслухатися й вдивлятися в небуденний світ, який їх оточує; просто й задушевно прищеплює любов до рідного слова, до близьких людей і до батьківської землі.

Список використаних джерел

1. Береза І. Ю. Єдність тілесного і духовного у творах для дітей М. Вінграновського / Інна Береза [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/11/4.4.8.pdf>Ю.

2. Дзюба І. Чарівник слова / Іван Дзюба // Українське слово [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //www.poetryclub.com.ua/metr.php?id=40&type=biogr](http://www.poetryclub.com.ua/metr.php?id=40&type=biogr)
3. Лівіцька (Дудар) Н. Архетип "божественної дитини" у ліриці Миколи Вінграновського / Наталя Лівіцька (Дудар) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // philology.knu.ua/files/library/folklore/37-1/33.pdf](http://philology.knu.ua/files/library/folklore/37-1/33.pdf)Наталя
4. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх закладів. 2 – 4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_chit.pdf](http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_chit.pdf).
5. Мовчун А. І., Варавкіна З. Д. Рідне слово. Українська дитяча : навчальний посібник : у 2-х кн. / Антоніна Мовчун, Зінаїда Варавкіна – К. : Арій, 2007. – Кн. 2. – 656 с.
6. Науменко В. О. Літературне читання : укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : підручник для 2-го кл. / Віра Науменко. – К. : Генеза, 2012. – 160 с.
7. Науменко В. О. Літературне читання : укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : підручник для 3-го кл. / Віра Науменко. – К. : Генеза, 2014. – 176 с.
8. Савченко О. Я. Читанка : підруч. для 2 кл. / Олександра Савченко. – К. : Освіта, 2002. – Ч. І. – 128 с.